

ФОРМУВАННЯ МІСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ ПО-ЄВРОПЕЙСЬКИ

Віталіна Юрченко

Гел Йен. Міста для людей : науково-популярне видання / пер. з англ. О. Любарської. Київ : Основи, 2018. 304 с.

Сьогоднішні українські реалії в рамках реформи децентралізації, яка триває з 2014 року і передбачає зміну концепції управління через залучення місцевої ініціативи та еліти, «реанімацію» самоорганізації як традиційного інституту українців, потребують вирішення низки концептуальних питань, пов'язаних з розвитком місцевих співтовариств (громад). Ця тема викликає інтерес серед таких фахівців, як політологи, соціологи, антропологи, архітектори, котрі стали ініціаторами розроблення проєктів різних рівнів і спрямувань на національному зрізі. Зокрема, національні проєкти в напрямках розвитку територіальних колективів

(громад), створення на базі закладів культури центрів місцевої активності, посилення процесів демократії та сприяння української євроінтеграції реалізовує Інститут соціокультурного менеджменту, який виник у 2000 році і з грудня 2013 року є членом Європейської мережі організацій громад (European Community Organizing Network) [5]. Інформацію про всі аспекти процесу децентралізації в Україні на державному рівні можна отримати на спеціальному інтернет-порталі «Децентралізація дає можливості» [2]. Сучасні дослідники місцевої самоорганізації громадян ставлять проблему вивчення громади як антропологічного та просторового явища. Оскільки одним з визначення громади є простір, який уможливує реалізацію життєвих потреб та вияви окремих особистостей або їх об'єднань, то громада знаходить своє відображення і в проєктах архітекторів та міських планувальників на різних рівнях управління в територіальному вимірі регіону (міста, селища, села). Окремої уваги заслуговує нещодавно створена в Києві освітня інституція «CANaction School for Urban Studies» (діє з 2015 р.), яка досліджує сучасні українські міста і займається розробкою стратегій їх розвитку [6]. За підтримки Програми «U-LEAD з Європою» зазначена інституція розробила дослідницьку програму «Інтегроване просторове планування для об'єднаних територіальних громад» [4]. Облаштування громадського простору має важливе значення для місцевої громади. Структура і планування міста впливає на людей, їх поведінку і самовираження, що вможливує функціонування міста як окремої системи. У цьому

контексті цікавим і потрібним є залучення європейського досвіду щодо планування міського простору. Освітня платформа «CANaction School» представила для широкого загалу науково-популярне видання «Міста для людей» Йена Гела — бестселер світової урбаністики. Й. Гел — дослідник з Данії, архітектор, у минулому — професор Данської королівської академії мистецтв, засновник архітектурного бюро Gehl Architects — Urban Quality Consultants. Учений, опираючись на власний досвід проектування міського простору у Європі, Австралії й Америці (розробляв проекти вдосконалення міського середовища для Копенгагена, Стокгольма, Роттердама, Лондона, Аммана, Маската, Мельбурна, Сіднея, Сан-Франциско, Сієтла та Нью-Йорка), пропонує нові гуманістичні ідеї щодо організації міського (громадського) простору [1]. Варто зазначити, що рецензовану працю перекладено на 32 мови. У 2018 році, завдяки зусиллям освітньої інституції «CANactoin School» у співпраці з Видавництвом «Основи», вона вийшла у світ українською. Перебуваючи в Україні, в одному зі своїх інтерв'ю, автор книги, наголосивши на загальнолюдських цінностях, які є більше схожими, аніж відмінними, висловив рекомендації щодо можливості втілення власних ідей і принципів в українському середовищі. За Й. Гелом, «...ми формуємо міста, а вони формують нас». Запропонована книга є практичним посібником і розрахована на залучення ініціативи, тому її інструментарій орієнтований на широкий загал. Вона проста і зрозуміла, доступна кожному, хто цікавиться вирішенням питань, пов'язаних з міським плануванням. Автор культивує основну думку, що міське планування потребує орієнтації на людину, її потреби і почуття. Це приведе до формування міст, наповнених життям, міст безпечних, сталих і здорових, що має вирішальне значення у XXI ст.

Привертає увагу і підхід автора до її структури, яка складається із шести теоретичних розділів і практичної частини «Інструментарій». Основною віссю, на якій базується

структура книги, є підсилення ефективного забезпечення базових потреб людини архітектурними і транспортними засобами. Книга ілюстрована епізодами та коментарями до них (у формі дослідницьких висновків) з вуличного життя міста, які дають можливість побачити та порівняти особливості громадського (міського) життя в різних точках світу, наприклад: Копенгаген (Данія), Мельбурн (Австралія), Страсбург (Франція) та інші.

З фокусу дослідження громади як спільноти, яка проживає в межах адміністративно-територіальних утворень, важливим є перший розділ книги «Людський масштаб», присвячений аналізу проблеми міського простору як місця зустрічі й спілкування містян. Автор актуалізував забуту традиційну функцію міського простору як місця зустрічі й соціальної взаємодії, яка зникає і вичерпує себе з огляду на нові засоби комунікації. Він звернув увагу на людський вимір, уважаючи його відправною точкою містопланування. Й. Гел наголосив, що, у зв'язку зі збільшенням автомобільного руху, потрібно більше надавати уваги пішохідним зонам. Відтак, у процесі повсякденної діяльності, важливим є стимулювання пересуватися пішки і на велосипеді, що забезпечить досягнення розбудови «живих» (жвавих) безпечних, сталих і здорових міст — «Чотири цілі — одна стратегія» [3, с. 7]. У параграфі 1.2 «Спочатку ми формуємо міста — потім вони нас» розкрито тезу, що міське середовище і планування впливають на поведінку людини, а також на функціонування міста: «Менше доріг — вільний рух, більше доріг — інтенсивніший рух» [3, с. 9]. Це описано на конкретному прикладі створення комфортних умов для велосипедистів у Копенгагені: формується «велосипедна культура», використання велосипеда стало важливою частиною повсякдення для всіх груп суспільства, адже більше 50 % жителів послуговуються велосипедами кожного дня [3, с. 10]. Місто Копенгаген — краща якість міського простору і, як результат, у ньому вища активність міського життя. Створення умов для піших прогу-

лянок і проведення часу в громадських зонах привело до появи нової міської моделі: багато людей ходять пішки і проводять чимало часу в місті [3, с. 13]. Приклад пішохідного міста — Венеція, яка протягом тисячолітньої історії була пішохідною і такою залишається тепер, і є цікавим прикладом врахування людського виміру в міському плануванні [3, с. 12]. Активності міста також сприяють програми розвитку вуличного мистецтва, висадження дерев («зелена стратегія»), система нічного освітлення тощо. Натомість збільшення кількості лавок для відпочинку в гавані Акер-Брюгге в Осло подвоїло кількість людей, які проводять там свій час. Інший факт міської активності проілюстровано на прикладі, коли кожне літо шосе вздовж р. Сени (м. Париж) закривають і перетворюють його на набережну Парі-пляж, яку одразу заповнюють парижани, котрі взимку чекали на цю можливість. Особливою формою об'єднання людей, які використовують спільний простір, є піша хода. Людина, що проводить достатньо часу поза приміщенням, може отримувати задоволення від життя завдяки простим речам: дихання повітрям, споглядання вітрин, набування того чи іншого досвіду та нових знань [3, с. 17].

Подальший виклад матеріалу базовано на розумінні міста як місця комунікації, де задовольняються базові потреби у спілкуванні, забезпечується активна життєдіяльність, що є основою комфорту для кожного і громади загалом. У параграфі 1.3 «Місто як місце зустрічей» розкрито роль міста в акті спілкування, яким охоплені обговорення нових тем, спільних інтересів, знайомства, розваги тощо. Автор наголосив, що така практика використання міського середовища була притаманною і для ХХ ст., поки не почався автомобільний бум, і не з'явилися електронні засоби комунікації, які призвели до втрати міським простором функції місця зустрічей. У сьогоденні торгівля і сфера обслуговування переважно сконцентрувалися у великих торговельних комплексах. На поставлене в дослідженні запитання «Чи можуть електронні засоби комунікації (телеба-

чення, Інтернет, електронна пошта, мобільний телефон) замінити функцію міського простору як місця зустрічей?» автор справедливо ствердив, що нові засоби комунікації можуть лише доповнити, а не замінити безпосереднє спілкування між людьми. «Людина — найбільша радість для людини» [3, с. 23], тому потрібними є обидва види комунікації [3, с. 27]. Одночасно в роботі розкрита важливість соціального значення громадських зон як форуму для обміну думками й ідеями. Суспільний міський простір сприяє укріпленню соціальної стабільності, який дозволяє людям почувати себе захищено і впевнено в різних аспектах. Також, на думку автора, це є профілактичним засобом злочинної діяльності [3, с. 28–29].

На особливу увагу заслуговує параграф 3.1 «Живе місто» розділу 3 «Живе, безпечне, стійке і здорове місто», у якому обґрунтоване життя в місті як саморозвиваючий процес. Автор вводить поняття «живе місто» і «неживе місто». Критерієм «живого міста» є обрання людиною міського простору для проведення більшої частини свого дня. Коли людей приваблює присутність інших людей, — це живе місто [3, с. 72]. Й. Гел також увів поняття «м'які кордони простору», яким охопив присадибні городні ділянки, переважно розміщені перед житловими будинками. Вони мають вирішальне значення для активного вуличного життя людей. Міста, які мають м'які кордони, є безпечнішими [3, с. 85].

Важливими для місцевої громади є і питання безпеки та здоров'я людини, які потрібно вирішувати на рівні формування інфраструктури. Відомо, що сучасна тенденція ведення пасивного сидячого способу життя призводить до проблем зі здоров'ям, тому правильно облаштований міський простір (створення в містах об'єктів для фізичних навантажень) забезпечить позитивний вплив на здоров'я людини. Наприклад, катання на ковзанах на площі в Копенгагені, скейтбординг у Нью-Йорку, вуличні танці в Китаї, біг у Данії як найпопулярніший вид спорту та інші види міської фізичної активності. Цим

самим підвищується рівень міської активності. Сюди можна віднести переміщення пішки і на велосипеді [3, с. 112].

Надзвичайно цікавим є параграф 4.3 «Міста, де приємно проводити час» розділу 4 «Місто на рівні очей». Автор звернув увагу на значне збільшення вуличних кафе у світі, що свідчить про нові потреби і нові моделі використання міста. За останні два-три десятиліття практика обслуговування на вулицях поширилася. У міру того, як містяни ставали заможнішими, у них з'являлося більше вільного часу для проведення його в кафе. Люди, сидячи за столиками, насолоджуються містом і міським життям. Феномен привабливості вуличних кафе, за Й. Гелом, — це «життя на тротуарах»: можливість відпочити і перекусити, однак реальною причиною є бажання спостерігати за міським життям. У минулому люди проводили в міському просторі багато часу, тому і присутність у місті була природною частиною їхнього повсякдення. На сучасному етапі за допомогою вуличних кафе створюють нові точки «притягнення», що і є причиною, аби довше залишатися в місті. Таке явище — поштовх до створення і розвитку нової культури — «культури вуличних кафе» [3, с. 146–147].

Параграфом 4.4 «Міста, де зручно зустрічатися» вищезазначеного розділу розкрита важливість міста для розвитку трьох базових видів людської діяльності: бачити, слухати і розмовляти. Універсальний вид діяльності, яким ми займаємося, коли йдемо, стоїмо чи сидимо, — це розглядання людей [3, с. 148]. Місто — це місце для музики, видовищ і демонстрації талантів. Місто також є площадкою для дитячих ігор. Дитячі ігри завжди були частиною міського життя. Проте у Венеції немає спеціальних площадок для ігор, адже саме місто є великою ігровою площадкою. Діти вилазять на пам'ятники, бавляться поблизу каналів, грають у м'яча серед перехожих. Пішохід завжди відіб'є м'яч, тому гра може тривати годинами. Це прості рішення, які завжди спрацьовують на позитивний ре-

зультат [3, с. 158]. На думку автора, з якою ми погоджуємося, людей завжди приваблювали фестивалі, вуличні свята, культурні заходи, дні без машин, паради, заходи біля води, спортивні події, більшість із яких постійно збільшується і дотепер. Нові виклики сьогодення підштовхують будівників міста на втілення різноманітних ідей зі створення належних умов і просторів для видів діяльності людей різних вікових категорій. У монографії виокремлено такі елементи громадських заходів, як постійні, сезонні й короткі. Постійні елементи — це власне міський простір, постійна повсякденна основа міського життя. Сезонний елемент — це спеціальні тимчасові споруди і події, що можуть відбуватися в місті протягом року: катки для катання взимку, різдвяний базар, щорічний карнавал, цирк-шапіто, фестивальний тиждень та інші події в місті. Короткотермінові елементи — численні дрібні події в місті: свята біля води, феєрверки, концерти на площі, розваги в парках, вуличні музиканти, вечори поезії тощо [3, с. 161].

Отже, рецензована праця «Міста для людей» Й. Гела — актуальне наукове дослідження, яке має важливе значення для сучасного розуміння формування громадського простору, де автор виявив своє ставлення до ідей урбанізму і феномену міст постколоніального періоду. Окрім того, у роботі міститься чимало риторичних споглядань, фахових оцінок, які викликають природно зацікавленість й інтерес у читачів. Результати дослідження данського вченого, його сучасний європейський вимір організації простору міста є цінні й мають практичні поради щодо застосування європейського досвіду для планування міст в Україні, а також наштовхують на думку стосовно вирішення в майбутньому питання місця і ролі громади у проектах архітекторів та міських планувальників. Оскільки на сьогодні життєво важливими є людські зв'язки, варто створювати громадські місця доступні для всіх, адже людина — це соціальна істота, яка розвивається у спілкуванні. Відтак необхідно

створювати такий життєвий простір, де цю потребу можна було б реалізувати.

Для успішної трансформації міста з принципом на людський чинник важливою є громадська участь у його майбутньому як процесу взаємодії між спільнотою і державою. В умовах української громадської активності, самоорганізації, місцевої ініціативи, що були

невід'ємними чи ключовими факторами традиційного інституту громадського побуту ще на початку ХХ ст. і видозмінювалися впродовж нього, такі праці вможливають як проникнення в наші реалії, так і бачення з погляду етнологів механізмів сучасного побуту, окремі аспекти якого функціонують у контексті реформ об'єднаних територіальних громад.

Джерела та література

1. Видавництво «Основи». URL : <https://osnovypublishing.com/mista-dlya-lyudey>.
2. Децентралізація дає можливості. URL : <https://decentralization.gov.ua>.
3. Йен Гел. Міста для людей : науково-популярне видання / пер. з англ. О. Любарської. Київ : Основи, 2018. 304 с.
4. Інтегроване просторове планування для об'єднаних територіальних громад. URL : http://www.canactions.com/selection_results.
5. Центри місцевої активності України. URL : <https://lacenter.org.ua>.
6. HROMADA. CANactions International Architecture Festival. URL : <http://www.canactions.com/festival2019>.

References

1. Vydavnytstvo «Osnovy» [Osnovy Publishing]. URL: <https://osnovypublishing.com/mista-dlya-lyudey/>.
2. Detsentralizatsiya daie mozhyvosti [Decentralization Provides Opportunities]. URL: <https://decentralization.gov.ua>
3. Gehl J. (2018) «Mista dlia liudei»: naukovo-populiarne vydannia [Cities for People: A Popular Science Edition] (transl. from English by O. Liubarska). Kyiv: Osnova, 304 pp.
4. Intehrovane prostоровe planuvannia dlia obyednanykh terytorialnykh hromad [Integrated Spatial Planning for the Amalgamated Territorial Communities]. URL: http://www.canactions.com/selection_results.
5. Tsentry mistsevoyi aktyvnosti Ukrayiny [Centres of Local Activities of Ukraine]. URL: <https://lacenter.org.ua>.
6. HROMADA. CANactions International Architecture Festival. URL: <http://www.canactions.com/festival2019>.